

Veronika Šarec

Glasbena šola Domžale, Šolski center Rudolfa Maistra Kamnik

VLOGA GLASBE V TABORSKEM GIBANJU NA SLOVENSKEM V LETIH OD 1868 DO 1871

Izvleček

Politično in kulturno dogajanje taborskega gibanja je v ljudeh močno predramilo in okrepilo narodno zavest, pomembno pripomoglo k oblikovanju slovenske narodne identitete ter hkrati pospešilo nadaljnje kulturno delovanje Slovencev. Shodi so bili velike politične manifestacije, na katerih se je odvijal tudi kulturni program. Igrale so pihalne godbe, udeleženci so prepevali slovenske narodne pesmi, pevski zbori pa so nastopili tako samostojno kot združeni v množične zборе. Višek glasbenega dogajanja predstavljajo primorski tabori, saj je na njih nastopilo največje število slovenskih pevskih zborov, ki so s svojim petjem navdušili po eni strani udeležence in po drugi časopisne poročevalce. Glasba se je v taborskem gibanju izkazala kot pomemben socialni dražljaj, ki je vodil do krepitve občutja pripadnosti enotni narodni skupnosti, in obenem imela tudi pomembno družabno vlogo.

Ključne besede: narodno prebujenje, narodne čitalnice, taborsko gibanje, slovenska zborovska glasba, množična zborovska pesem, pevski zbori, instrumentalne skupine

Abstract

The role of music in the mass movement in Slovenia between year 1868 and 1871

Political and cultural happenings in the mass meeting movement awakened and strengthened the national awareness in people and helped to form Slovene national identity and at the same time also further strengthened cultural activity of Slovenes. The gatherings were big political manifestations with a cultural programme. There were brass bands playing, participants were singing Slovene national songs, choirs performed individually as well as united in mass choirs. The Coastal region mass meetings represent the peak of musical movement since the largest number of Slovene choirs performed there which fascinated the participants and news reporters by their singing. Music in the mass meeting movement proved to be an important social stimulus which led to strengthening the feeling of unified national community affiliation and at the same time it also had an important social role.

Key words: national awareness, national reading societies, mass meeting movement (open-air meetings), Slovene choral music, mass choral song, choirs,

instrumental groups

Uvod

»Zdaj je prišla doba, da sme slovenski narod svoje želje izrekati ter jih predlagati presvitlemu cesarju. Porabimo to dobo. Žalostno se je godilo našim očakom, žalostno se godi nam, naj se pa naši deci bolje godi!«¹ Besede dr. Radoslava Razlaga, ki jih je izrekel na prvem taboru v Ljutomeru, so bile namenjene tako slovenskemu kmetu kot meščanu in intelektualcu. Ta in številni drugi govori so na narodne shode privabili ogromne množice vse bolj zavednih Slovencev in so pomenili vrh narodnega prebujenja na Slovenskem. Prvič se je slovenski narod združil v eno in jasno izrazil svoje zahteve po enakopravnosti vseh narodov znotraj avstro-ogrske monarhije ter priznanju in uporabi slovenskega jezika v javnem življenju.

Vključevanje v slovensko kulturno dogajanje najprej zgolj narodno zavednih posameznikov že v drugi polovici 18. stoletja in nato vedno večjega števila ljudi je posledično vplivalo na politične, kulturne in družbene premike 19. stoletja. Leto 1848 je prineslo politični program Zedinjene Slovenije, vendar čas za uspeh tega programa še ni bil zrel, prebujenje Slovencev, ki so se javno zavzemali za narodove pravice, pa je imelo dolgoročno pozitivne posledice. Počasi, a vztrajno sta se slovenski jezik in kultura vraščala v javno življenje, s čimer se je vedno bolj krepila narodna zavest. Od leta 1861 so se v novo ustanovljene narodne čitalnice in druga društva vključevali meščani, narodno zavedni izobraženci, podeželski veljaki ter ponekod celo kmetje. Vrstila so se različna predavanja, koncerti, zabave in hkrati rodoljubni govori, ki jih je ponavadi spremljalo petje, včasih pa tudi igranje instrumentalnih skupin.

Obdobje po letu 1848 je tudi v razvoju slovenske glasbe pomenilo postopen razcvet v ustvarjanju in poustvarjanju. V skladateljih se je prebudil nacionalni čut. Ta je sprožil nastanek domoljubnih skladb, predvsem samospevov in zborov. Zborovska glasba, ki so jo v predtaborskem obdobju gojili zlasti čitalniški pevski zbori, je postala idealno sredstvo za izražanje in širjenje nacionalnih idej med preproste ljudi. S prirejanjem in množičnim obiskom básed je veljavnost vokalne glasbe rasla, obenem pa tudi slovensko narodno gibanje. Med prvo generacijo skladateljev nacionalne umetne zborovske pesmi sta se s svojimi napevi najbolj priljubila Gregor Rihar in Blaž Potočnik, sledili so jima Jurij Fleišman, Gašpar in Kamilo Mašek ter Miroslav Vilhar. Uglasbili so patriotska in domovinska besedila, ki so s svojo vsebino to gibanje dodatno spodbujala.

V drugi polovici 19. stoletja je slovensko glasbo prežela romantična misel in se razvijala naprej. V ustvarjanju so poleg nacionalnih teženj zavladali zahtevnejši umetnostni kriteriji, skladatelji pa so vedno pogosteje posegali ne

¹ *Slovenski gospodar*, 13. 8. 1868, 1.

samo po vokalni glasbi, ampak tudi po instrumentalnih in vokalno-instrumentalnih glasbenih oblikah. Skladatelji Anton Nedvčed, Davorin Jenko, Gustav in Benjamin Ipavec, Anton Foerster, Fran Gerbič in drugi so ustvarili glasbene umetnine, še danes prisotne na koncertnih programih. Slovenska glasba je zlasti s slednjimi tremi skladatelji dobila krila, ki so jo ponesla iz ozkih okvirov čitalništva ter ustvarjalnega in poustvarjalnega amaterizma.

Narodne čitalnice so z ustanavljanjem pevskih zborov in kulturnimi prireditvami zlasti svojim članom, a tudi širši okolici omogočale seznanjanje s slovensko in slovansko glasbeno kulturo, jih glasbeno izobraževale, navduševale, razveseljevale in povezovale v enotno skupnost. Spodbudile so nadaljnji razvoj glasbene ustvarjalnosti, kar je ključnega pomena za razvoj slovenske glasbe. Delo posamezne čitalnice so omejevale razmere in pogoji, v katerih je delovala, medtem ko je bila glasbena dejavnost odvisna večinoma od sposobnosti glasbenih diletantov, ki so vodili pevske zборе, v manjšem številu pa tudi nekatere instrumentalne skupine, zato so se delo in uspehi od čitalnice do čitalnice zelo razlikovali. Čitalništvo se je razvilo po vseh slovenskih deželah, med katerimi sta zaradi težkih političnih razmer nekoliko zaostajali Koroška in Istra. Do sedemdesetih let 19. stoletja so čitalnice v Ljubljani, Mariboru, Trstu in Tolminu oz. kasneje v Gorici zaradi obsežne glasbene in druge kulturne dejavnosti postale jedra kulturno-glasbenega gibanja. Za omenjene čitalnice je značilno, da so imele razmeroma dobro glasbeno šolane zborovodje, ki so s svojim znanjem in talentom dvigovali nivo kvalitete glasbenega izvajanja in temu primerno občasno uvrščali na programe prireditev tudi zahtevnejšo glasbeno literaturo.

Razvoj taborskega gibanja na Slovenskem

V šestdesetih letih 19. stoletja je v habsburški monarhiji še vedno vladala močna nemška politika. Ta kljub vztrajnim poskusom demokratizacije ni dopustila prave narodne enakopravnosti ter je s svojim protiustavnim delovanjem povzročala močna trenja in nasprotja med narodi, številne interpelacije in peticije državnih poslancev, politično abstinenco Čehov ter končno široko prebujenje slovanskih narodov, ki so terjali svoje pravice na množičnih shodih.

Leto 1867 je močno razburkalo politične vode habsburške monarhije, saj je bil sprejet dualizem in z njim preoblikovanje habsburške v avstro-ogrsko monarhijo, s katero je slovenski narod izgubil znaten del prebivalcev, pridobil pa obetajoč 19. člen ustave, ki je določal, da so vsi narodi države enakopravni ter da vsi lahko branijo in gojijo svojo narodnost in jezik, vendar se v realnem življenju ta člen večinoma ni upošteval. Nove razmere so mladoslovence, ki so svojo politiko zavestno usmerili k najštevilnejšemu nižjemu sloju in tako močno okrepili temelje narodnega gibanja, gnale v vedno močnejše in aktivnejše politično delovanje, kar je sprožilo ustanavljanje in delovanje političnih društev ter organizacijo političnih zborovanj. Josip Jurčič je zapisal, da mora biti cilj

slovenskega političnega delovanja »naše ljudstvo zdramiti, omiko med njimi razširiti in tako trdno stalo za prihodnje poslopje postaviti«. ² Vedno večja politična in kulturna aktivnost ter osveščenost slovenskega naroda, predvsem pa neugodni politični dogodki v deželnih zborih, neuspešno delovanje državnih poslancev in želja po široki agitaciji slovenskega naroda so povzročili razvoj taborskega gibanja, ki se je razplamtelo v letu 1868 in trajalo do leta 1871. ³ V tem času so slovenski rodoljubi organizirali 18 množičnih politično-kulturnih zborovanj na prostem v vseh slovenskih deželah znotraj avstrijskega dela avstro-ogrške monarhije. ⁴

Tabela 1: Kronološki vrstni red taborov (kraji in datumi taborov).

1868	Ljutomer, 9. avgust	1870	Tolmin, 1. maj
	Žalec, 6. september		Sežana, 29. maj
	Šempas, 18. oktober		Cerknica, 12. junij
1869	Biljana v Brdih, 25. april		Kapela, 19. junij
	Sevnica, 2. maj		Bistrica pri Pliberku, 31. julij
	Kalec, 9. maj		Kubed, 7. avgust
	Vižmarje, 17. maj		Vipava, 14. avgust
	Ormož, 8. avgust		Žoprače, 18. september
		1871	Kastav, 21. maj
			Zgornje Buhlje na Koroškem, 6. avgust

Na shodih sta se pokazali velika složnost in enotnost slovenskega naroda, slovenskim politikom pa je k udeležbi uspelo privabiti neverjetno število enako mislečih ljudi, o čemer je pisal Vošnjak v svojih *Spominih*: »Da bi vzbujali v prostem narodu narodno zavest in narodni ponos, smo sklicevali tabore, na katere je od vseh strani prihajalo na tisoče ljudstva. Naša najboljša govornika, Božidar Raič in dr. Valentin Zarnik, znala sta, prvi s svojim patosom, drugi s svojim drastičnim humorjem buditi narod iz letargije, da se je začel brigati in potegovati za svoje pravice.« ⁵ Velike politične manifestacije, na katerih so imeli glavno besedo slovenski intelektualci in politiki s svojimi govori, pa so z udeležbo godb in pevskih zborov dobile tudi kulturno-glasbeni značaj.

² Prijatelj, 1955–1985, 85.

³ K organizaciji taborov so jih gotovo napeljale velike besede in veselice, ki so jih izjemno uspešno in odmevno prirejali po različnih spodnještajerskih in primorskih krajih, kot tudi časopisna poročila o angleških javnih političnih zborih (meetingih) in čeških taborih.

⁴ Število taborov bi lahko bilo še večje, če nekaterih oblast ne bi prepevedala.

⁵ Vošnjak, 1906, 3.

Osemnajst taborov se je po podatkih časopisnih poročil udeležilo nad 150.000 ljudi,⁶ tako meščanov kot tudi podeželanov vseh starosti, kar v primerjavi s poldrugim milijonom Slovencev, ki so živeli v avstro-ogrski monarhiji, kaže na izjemen uspeh aktivizacije naroda.

Tabela 2: Število udeležencev na posameznih taborih.

TABOR	ŠT. UDELEŽENCEV	TABOR	ŠT. UDELEŽENCEV
Vižmarje	30.000	Tolmin	8.000
Žalec	15.000	Cerknica	8.000
Vipava	12.000	Bistrica pri Pliberku	8.000
Šempas	10.000	Sevnica	7.000
Žoprače	10.000	Ljutomer	6.000-7.000
Kastav	10.000	Biljana	6.000-8.000
Ormož	9.000	Sežana	6.000
Kalec	8.000-9.000	Zg. Buhlje	6.000
Kapela	8.000	Kubed	4.000-6.000

Tabore so organizirali v popoldanskem času na večjih travnikih v bližini mest ali vasi, kjer so postavili govorniške odre, ki so jih okrasili z zelenjem in zastavami. Na tabor so ljudje prihajali peš in z vozovi, iz bolj oddaljenih krajev pa so se pripeljali z vlakom. V prvi vrsti so bile to velike politične manifestacije, kjer so se vrstili govori pomembnih slovenskih intelektualcev oz. narodnih buditeljev ter na katerih so ljudstvo seznanjali s problemi in krivicami, ki so se dogajale Slovincem, ter v njih budili narodnega duha, medtem ko je bila najpomembnejša tema program Zedinjene Slovenije. Posamezne točke so z javnim glasovanjem z dvigom rok potrjevali v resolucije, neke vrste plebiscit, in jih nato objavili tudi v časopisju.

Pomen taborskega gibanja je bil tudi v izobraževanju, saj je šlo za »množično učenje oz. neformalno izobraževanje odraslih«.⁷ Gibanje je bilo izjemnega pomena, ker so v njem sodelovali »vsi slovenski sloji, meščanstvo, inteligenca, duhovščina in kmetje«,⁸ ki so poslušali klen slovenski jezik govornikov in se ob aktualnih problemih seznanjali tudi z narodovo zgodovino in kulturo.

⁶ Podatke o številu udeležencev na posameznem taboru sta redno objavljala oba slovenska časopisa *Novice* in *Slovenski narod*. Podatki niso enaki za vse tabore, zato dobimo pri skupni oceni vseh taboritov dve različni vsoti: nižja znaša približno 150.000, višja pa kar blizu 170.000 taboritov.

⁷ Govekar Okoliš, 2002, 43.

⁸ Prav tam.

Hkrati so bila to velika družabna srečanja, na katerih so množični pevski zbori prepevali slovenske domoljubne pesmi in kjer so igrale godbe, oboje pa je imelo pomembno izobraževalno, kulturno in družabno funkcijo še posebej za preprosto ljudstvo, ki sicer možnosti udejstvovanja tudi na manjših prireditvah ni imelo veliko. Po zaključeni slovesnosti so ponavadi nadaljevali s praznovanjem ob pesmi in plesu.

Medtem ko se zahteve posameznih taborov razen v lokalnih temah večinoma niso dosti razlikovale in so bile vse (razen ene točke na taboru v Sevnici) s strani taboritov soglasno sprejete, pa se je od tabora do tabora spreminjal kulturni program, ki so ga pogojevali trije dejavniki: stopnja kulturnega razvoja samega kraja, nivo kulturnega razvoja dežele, kjer se je odvijal tabor, in vremenske razmere v času dogajanja, saj so se v primeru dežja ljudje po zaključenih govorih hitro razkropili. Vsem taborom je bilo skupno spontano petje narodnih pesmi udeležencev med prihodom in odhodom s taborišča, o katerem so poročali slovenski časniki in kar potrjuje razširjenost ter priljubljenost petja pri Slovencih. V organiziranem kulturnem programu taborov so sodelovali čitalniški in drugi pevski zbori, ki so izvajali glasbo slovenskih in slovanskih skladateljev. Pri pripravi in izpeljavi taborov so se odborom priključili najmanj štirje slovenski skladatelji: Miroslav Vilhar, Gustav Ipavec, kot zborovodji Danilo Fajgelj in Anton Hribar, morda tudi Janez Miklošič in drugi, sicer v virih neomenjeni.

Taborsko gibanje je v treh letih po vseh slovenskih deželah dodobra razgibalo slovenski politični in kulturni prostor, žal pa zaradi močno nasprotujoče tuje strani prineslo le malo praktičnih uspehov. Resolucije, sprejete na taborih, so v vladnih krogih zvene le v prazno oz. le nekoliko razburile politično sceno ter popestrile pogovore v deželnih in državnem zboru. Največji uspeh se je pokazal pri uveljavljanju slovenskega jezika, ki je počasi, a vztrajno prodiral v šole, urade in javno življenje.

Tabori na Štajerskem

Da se je taborsko gibanje začelo na Štajerskem,⁹ natančneje v Ljutomeru, ne čudi, saj je iz teh krajev izhajalo veliko število aktivnih slovenskih izobražencev in rodoljubov,¹⁰ pripadajočih večinoma napredni mladoslovenski politiki. Med slovenskimi štajerskimi deželnimi poslanci sta s svojim liberalnim delom pustila

⁹ Na Štajerskem je v času taborskega gibanja živelo 420.000 Slovencev, naseljenih na spodnjem delu dežele in sobivajočih ob nekoliko številčnejših Nemcih, ki jih je bilo 700.000. Deželna vlada je imela sedež v Gradcu, kjer je v deželnem zboru ob 56 nemških poslancih delovalo samo sedem slovenskih, kar jim je onemogočalo uveljavljanje narodovih pravic. Ker je deželni zbor odločal tako o šolstvu kot sodstvu in uradih, so bile vse omenjene institucije celo na večinsko slovenskem področju skoraj brez izjeme nemške z nemškim uradnim jezikom. Vošnjak, 1869, 2–3.

¹⁰ Fran Miklošič, Stanko Vraz, Davorin Trstenjak, Anton Krempl, Radoslav Razlag, Matija Prelog ...

poseben pečat dr. Josip Vošnjak,¹¹ zdravnik in politik, rojen v Šoštanju, ter Mihael Herman,¹² okrajni sodnik na Ptuj, ki je bil po rodu Nemeč, a se je vztrajno boril za pravice slovenskega naroda. Dr. Josip Vošnjak je veliko svojih moči usmeril v organizacijo taborov, v katerih je bil aktiven še v letu 1869, in napisal brošuro *Slovenski tabori za prosto slovensko ljudstvo*, nato pa na taborih ni več sodeloval.

Štajerski rodoljubi so v treh letih organizirali pet taborov, in sicer leta 1868 v Ljutomeru in v Žalcu, naslednje leto v Sevnici in v Ormožu, zadnjega pa na Kapeli leta 1870. Pri organizaciji in izpeljavi kulturnega programa taborov so poleg posameznikov veliko pomagale in pripomogle narodne čitalnice, med katerimi se je na Štajerskem še posebno izkazala čitalnica v Ljutomeru,¹³ ki je z organizacijo prvega tabora za kratek čas postala žarišče narodne vstaje. Kot prvo so na Štajerskem leta 1861 ustanovili čitalnico v Mariboru, le-ta pa je z aktivnim udejstvovanjem svojega pevskega zbora v Mariboru in z gostovanji po drugih krajih postala vzor novo nastajajočim čitalnicam po deželi. Pod strokovnim vodstvom učitelja petja in zborovodje Janeza Miklošiča¹⁴ so pripravili številne male in velike bésede, na slednje pa povabili k sodelovanju tudi pevce iz okoliških krajev. Prvo veliko slovesnost, ki se je udeležilo okoli 700 obiskovalcev, so pripravili 3. avgusta 1863 ob prvi obletnici ustanovitve čitalnice, kjer so se čitalničnim pevcem pridružili še pevci iz Frama in Št. Jurja ter Ipavčev kvartet in kvartet ljubljanske čitalnice, izvedli pa so Jenkov *Naprej*, Riharjevo *Savico*, Miklošičevo *Mar i bor* idr.¹⁵ Ta prireditve kot tudi podobne

¹¹ Dr. Josip Vošnjak (4. 1. 1834, Šoštanj–21. 10. 1911, Visole pri Slovenski Bistrici), po izobrazbi doktor medicine in kirurgije, se je z medicino ukvarjal le toliko, da je pokrtil svoje življenjske stroške, sicer pa je bil vnet slovenski politik (poslanec v štajerskem deželnem zboru med leti 1867–1878, dunajskem državnem zboru med leti 1873–1885 in kranjskem deželnem zboru med leti 1877–1895) in pisatelj. Bil je tako vpliven mladoslovenec, da so staroslovenci sestavili parolo: »Koder vošnjakovci hodijo, trava ne raste.« Bil je med ustanovitelji časopisa Slovenski narod in član različnih društev (Glasbena matica, Dramatično društvo, Družba sv. Cirila in Metoda, Društvo slovenskih pisateljev ...).

¹² Mihael Herman (24. 9. 1822, Haritz na Štajerskem–15. 12. 1883, Gradec), sodnik, politik, deželni in državni poslanec. Svojo vlogo za slovenstvo je pojasnjeval z življenjsko zgodbo: »Kot rojen Nemeč sem pred mnogimi leti priromal med Slovence, spoznal to pošteno in navdušeno ljudstvo in ga vzljubil. Med njimi sem se naselil, med njimi in z njimi živim, z njimi se je izenačilo vse moje bistvo, postal sem Slovenec s telesom in dušo.« Vrtnjak, 1968, 402.

¹³ Narodno čitalnico so ljubomski veljaki ustanovili razmeroma pozno, in sicer leta 1868, čeprav so o njej razmišljali že pet let prej, ko so ob tisočletnici sv. Cirila in Metoda 6. septembra 1863 pripravili veliko narodno bésedo, katere glavni pobudnik je bil osrednja osebnost Ljutomera, župnik dr. Anton Klemenčič. Čitalnica se je razvila iz Narodnega pevskega društva, ki je bilo ustanovljeno 1867 in je poživilo narodno-kulturno življenje v trgu s petjem slovenskih narodnih pesmi in slovenskimi igrami. Ob Klemenčiču so dejavno delovali še odvetnik dr. Jakob Ploj, njegov pripravnik Ivan Kukovec, zdravnik dr. Matija Prelog in trgovec Ivan Dragotin Huber. Prim.: Vrtnjak, 1968, 433–434.

¹⁴ Janez Miklošič (29. 5. 1823, Radomerščak–3. 8. 1901, Maribor) je bil elementarni učitelj in učitelj petja na normalki v Mariboru, kasneje pa tudi na gimnaziji, kjer je vodil pevski zbor (140–160 pevcev), učiteljsku in v čitalnici. S svojim vsestranskim glasbenim delovanjem je postavil temelje slovenskemu petju v Mariboru in začrtal njegove prve razvojne smernice. Bil je organist in skladatelj. V omenjenih ustanovah je pomembno pripomogel k urejanju notnih arhivov. Kot učitelj je pripomogel k razvoju didaktike, saj je leta 1874 sestavil *Stenske tablice za čitanje*, leta 1878 je izšla njegova *Začetnica in prvo berilo*, leta 1881 pa še *Slovensko-nemška začetnica*. Napisal je dve maši in nekaj posvetnih del, med njimi budnico *Mar i bor*, venček narodnih napevov *Vsačina* in spevoigro *Ali smem Slovenec biti*. Prim. Drobne, 1997, 45 in Druzovič, 1924, 93.

¹⁵ Drobne, 1997, 32.

prireditve drugih slovenskih čitalnic v zgodnjih šestdesetih letih 19. stoletja že jasno kažejo prebujajočo se narodovo moč in enotnost ter zavesten odklik od tuje kulture k ustvarjanju in poustvarjanju slovenske.

Ljutomerska čitalnica je s svojim nekajmesečnim kulturnim in tudi že političnim delovanjem v svojem in okoliških krajih uspešno dramila narod ter med drugim opogumila prebivalce Ormoža, da so 19. julija 1868 priredili narodno veselico, kjer se je zbralo okoli 1.000 gostov.¹⁶ Govori Kukovca, Ploja, Raiča, Zarnika in drugih so bili rodoljubni ter narodno pragmatični, v njih je bila že prisotna ideja Zedinjene Slovenije, hkrati pa so vsi govorniki pozivali k udeležbi na prvem slovenskem taboru v Ljutomeru 9. avgusta.¹⁷ Takrat so bile v teku tudi že priprave na omenjeni tabor, pri katerih je prav ljutomerska čitalnica prispevala največ organizacijskih moči.

Prvi gostje so na ljutomerski tabor prišli že dan pred shodom. Skupaj z domačini so praznovanje začeli v čitalnici, kjer so prepevali ljudske pesmi, medtem ko je glavno taborsko dogajanje naslednji dan otvorila cesarska himna. Za kulturni program tabora, ki je spremljal celotno dogajanje, so poskrbeli pevci ljubljanskega Sokola¹⁸ in verjetno tudi ljutomerske čitalnice ter dve godbi.¹⁹ O dogajanju na taboru so poročali trije slovenski časopisi: *Novice*, *Slovenski narod* in *Slovenski gospodar*,²⁰ slednji je v štirih številkah v izčrpnem poročilu prinesel podatke o glasbenem dogajanju. Še posebej je omenjena deputacija desetih mož ljubljanskega Sokola, ki so pri obedu razveseljevali z lepim petjem.²¹ Sokoli so v čitalnici zapeli že ob 13. uri, torej še preden so odšli proti prireditvenemu prostoru. »Ob treh popoldne se vzdigne cela družba in se poda s pevajočimi sokolci na taborišče, kjer je bila večina ljudstva že zbrana. Dve godbi na dveh zanje pripravljenih odrih sta po vrsti igrali in med veselimi godbinimi glasovi zbral se je narod.«²² Glede na to, da sta bila odra za godbi že pripravljena, sta bili obe ali vnaprej napovedani ali celo naročeni s strani organizacijskega odbora, kar kaže tudi izjava v *Slovenskem narodu*, »da je odbor modro skrbel ne samo za

¹⁶ Veliko jih je prišlo tudi iz okoliških krajev: Ljutomera, Ptuja, Velike Nedelje, Središča, Varaždina ...

¹⁷ Rojs, 1991, 34.

¹⁸ Ob bok glasbenemu delu čitalnic je stopilo leta 1863 ustanovljeno prvo slovensko telovadno društvo, ljubljanski Južni sokol, ki je za svoje potrebe organiziralo društveno godbo. V prvih letih delovanja je v okviru omenjenega društva deloval tudi pevski zbor, kar lahko razberemo s programov veselice, organiziranih celo večkrat mesečno. Sokoli so z glasbenimi točkami in zlasti s svojo godbo pogosto sodelovali pri bésedah ljubljanske čitalnice, občasno pa še na prireditvah drugih čitalnic. Programom veselice lahko sledimo od ustanovitvenega leta dalje. Na veselicah oz. zabavah so sokoli sodelovali z deklamacijami, govori, igrami, četverspevi in zborovskimi skladbami, solističnimi in komornimi instrumentalnimi skladbami, igrala je godba itd. Primer: Sokolski večer 27. 1. 1864: šaloigra *Slep ni lep*, govor, četverspev *Planinska*, *Aria* iz opere *Trovatore*, dvogovor *Železna cesta*, deklamacija in zbor *Oglarjevo življenje*. 29. 6. 1864 pa so v kranjski čitalnici pri bésedi sokoli peli Vilharjev zbor in Ipavčev zbor *Na ples*. (Arhiv Slovenije 641)

¹⁹ Morda je sodelovala bližnja varaždinska godba, ki je nastopila že na ormoški veliki narodni veselici 23. 7. 1868. Prim. Ratižnojnik, 2003, 65.

²⁰ *Novice* so o taboru pisale 19. 8. 1868, in sicer so v članku podani predvsem govori. *Slovenski narod* in *Slovenski gospodar* sta objavila članke o taboru v kar treh oz. štirih zaporednih številkah, oba časopisa pa sta izčrpno poročala tudi o dogajanju pred in po končanem taboru.

²¹ *Slovenski gospodar*, 13. 8. 1868, št. 33, 129.

²² Prav tam. Enako je 11. 8. 1868 poročal tudi *Slovenski narod*.

resno posvetovanje, temuč tudi za veselje ljudstva. Razen dveh godeb, poskrbeli so bili za streljanje z možnarji, kateri so zagrmeli kolikorokrat je bil kak oddelek znane resolucije z narodovo aklamacijo sprejet.«²³ Po zaključenih govorih »se je začela prav lepa narodna veselica. Na dveh straneh se je čula godba lepih narodnih pesmi, pri posameznih skupinah pa mnogo [...] pevanja slovenskih pesmi [...]. Tudi v čitalnici se je zbralo veselo društvo, katero se je zabavljalo z govori, pevanjem, godbo in s plesom. Drugo jutro so ljubljanski Sokolovci, prej ko so odšli, še pozdravili dr. Ploja [...] z lepo pesmico,²⁴ da se mu zahvalijo za prav prijazno sprejetje.«²⁵

Vrbnjak je v svoji izčrpni razpravi,²⁶ ki jo je oprl tudi na zapise Frana Ilešiča, poročal, da je »naravno, da se je v tem neuradnem delu tudi pelo, in Fr. Ilešiču se je v času njegovega zbiranja podatkov za ljutomerski tabor zatrjevalo, da se je na taboru med drugim slišala pesem *Slava Slovincem* («Naj viharja moč razsaja...«),²⁷ ki jo je baje za to priložnost uglasbil [...] I. D. Huber«,²⁸ znani ljutomerski trgovec.

Čeprav v časopisnih poročilih ni nikjer zapisano, da bi na prireditvi nastopil ljutomerski čitalnični pevski zbor, je glede na njegovo izjemno dejavno delovanje v mesecih pred organizacijo tabora skoraj neverjetno, da na prireditvi ne bi pel. Na to kaže tudi Ilešičeva ugotovitev o izvedbi omenjene pesmi, ki jo je napisal ljutomerski rodoljub in je ljubljanski pevci verjetno niso poznali, zato lahko upravičeno sklepamo, da jo je zapel domači zbor. Glede na pisanje *Pomurskega vestnika* naj bi bila pesem, ki verjetno predstavlja edino zborovsko skladbo, nastalo prav za taborsko gibanje, v ljutomerski okolici tudi še kasneje močno razširjena.²⁹

Velik uspeh ljutomerskega tabora in dober odziv ljudi nanj sta mladoslovence spodbudila k nagli organizaciji drugega tabora v Žalcu, kjer je kulturno dogajanje z udeležbo kar petih instrumentalnih skupin zasijalo še močnejše in mogočnejše. Časopisi so poročali o sijajnem prihodu taboritov s konjenico in vozovi s spremljavo glasbe. Iz Žalca so šli »ob zvokih koračnice s konjenico in zastavami na čelu na velik travnik spremljani z množico na trgu čakajočih in več godbami, ktere so bile ali prostovoljno prišle, ali od odbora preskrbljene«.³⁰ Žalskega tabora se je udeležilo precejšnje število hrastniških steklarjev in rudarjev s svojo godbo. Rajko Vrečer je v svoji razpravi o žalskem taboru izpostavil prihod številnih Braslovčanov, ki jih je spremljala godba na pihala pod vodstvom

²³ *Slovenski narod*, 14. 8. 1868, 1.

²⁴ Vrbnjak je v razpravi o taboru pesmico poimenoval podoknico. Glej n. d., 463.

²⁵ *Slovenski gospodar*, 3. 9. 1868, 141, 142.

²⁶ Vrbnjak: n. d., 463.

²⁷ Pesem *Slava Slovincem* pesnika Jožefa Virka z napevom Ivana Dragotina Huberja se je ohranila v priredbi za mešan zbor skladatelja Matije Tomca. Izrazito domoljubno besedilo simbolizira čast naroda in ima značilen preprost ljudski napev, čemur sledi tudi Tomčeva priredba. Prim.: Šarec, 2010, 137-140.

²⁸ *Slovenski gospodar*, 3. 9. 1868.

²⁹ *Pomurski vestnik*, št. 25, 1958, 3.

³⁰ *Slovenski narod*, 10. 9. 1868, 1.

kapelnika Vrankoviča. Ob izmeničnem igranju obeh godb je nastopil tudi prvi slovenski pevski zbor iz Žalca pod vodstvom nadučitelja Frana Kovača, rojaka iz Arje vasi.³¹ Nekaj podrobnosti o poteku žalskega tabora je v *Kroniko žalske šole* zapisal učitelj Franc Kovač: »Iz Celja je z godbo na čelu, ki je igrala narodne komade, krenil sprevod v lepem redu proti trgu. [...] Pred Staretovo hišo je pozdravila gdč. Marija Širca (sestra skladatelja Rista Savina) slavnostne goste, Sokolu pa je poklonila šopek rožmarina s slovenskim trakom [...] Z dvema godbama na čelu je prišlo do treh popoldne okoli 300 okrašenih voz. [...] Na taborskem prostoru so bili postavljeni pokriti odri za govornike in godbe in tudi šotori za okrepčila. Na tabor je prišel tudi vladni komisar celjski okrajni glavar Wranitsch, ki so ga pozdravili z državno himno. [...] Po končanem taboru je pel žalski pevski zbor pod vodstvom Franca Kovača, igrale so godbe, ljubljanski Sokoli pa so izvajali telovadne točke.«³² Prvi slovenski pevski zbor v Žalcu,³³ ki je nastopil po zaključku tabora, je tudi sicer v kraju s svojim delovanjem bistveno pripomogel k rasti narodne zavesti ljudi.³⁴

V taborsko gibanje se je vključila tudi sevniška čitalnica, ustanovljena leta 1866 kot prva v Posavju.³⁵ Na sevniškem taboru sta politično dogajanje popestrila glasba novomeške mestne godbe³⁶ in petje ljubljanskih Sokolov, o čemer je poročal dopisnik *Slovenskega gospodarja*: »Tabor v Sevnici se je vršil prav sijajno 2. t. m. Že zjutraj zgodaj so se začeli zbirati taboriti od vseh strani in streljanje iz možnarjev in vesela narodna godba je naznanjala veseli komaj pričakovani dan. [...] Na sevniškem kolodvoru je pričakal taborite taborov odbor in mnogi rodoljubi z zastavo in muziko. [...] Ko so se taboriti zbirali, je veselo godla muzika narodne pesmi, možnarji so pokali, da se je zemlja tresla, in »živio« klicanju ni bilo ni konca ni kraja.«³⁷ V *Novicah* pa so zapisali, da je ob sprejetju gostov na sevniškem kolodvoru izvrstna novomeška godba igrala narodne melodije.³⁸ Po končanem taboru so se taboriti zbrali v čitalnici, kjer je bilo »čuti

³¹ Vrečer, 1959, 19.

³² *Nova doba*, 17. 5. 1940, 4, 5.

³³ O žalskem pevskem zboru, nastopajočem na taboru, in o njegovem delovanju v letu 1868 ni podatkov, lahko pa domnevamo, da se je prav iz tega zbora v naslednjem letu razvila narodna čitalnica, ustanovljena v aprilu 1869. Tako na taboru kot na ustanovitvi čitalnice je zbor vodil isti zborovodja, pevci so že uigrano prepevali precej obsežen program, kar pomeni, da so že nekaj časa delovali. Tudi zgledi drugih čitalnic kažejo, da je bila pogosta praksa, da je v kraju že pred ustanovitvijo deloval pevski zbor, ki je kasneje postal del čitalnice.

³⁴ *Celjski tednik*, 8. 8. 1958, 4.

³⁵ Na otvoritveni slovesnosti je sodeloval zagrebški pevski zbor »Kolo«, ki je zagotavljal kvalitetno kulturno prireditve. V nadaljnjih poročilih ni izrecno zapisano, kdo je na ostalih prireditvah izvajal zborovske točke, verjetno pa je imela čitalnica manjši pevski zbor ali vsaj kvartet.

³⁶ Prvi zapis o novomeški godbi je iz leta 1848. V začetku petdesetih let 19. stoletja je štela 24 godbenikov in je imela plačanega kapelnika. Godbeniki so bili vajenci, pomočniki, obrtniki in delavci, godba pa se je financirala s pomočjo podpornikov. Leta 1864 naj bi obvladali že 600 različnih skladb. V naslednjih desetletjih so vedno pogosteje nastopali ob raznih slovenskih prireditvah, še posebno pri nastopih sokolov.

³⁷ *Slovenski gospodar*, 6. 5. 1869, 69.

³⁸ *Novice*, 5. 5. 1869, 142.

marsikatero lepo napitnico in pesem posebno lepo so pevali ljubljanski sokolci. Zvečer je godba šla po celem trgu sviraje narodne melodije.«³⁹

Naslednji tabor so štajerski rodoljubi pripravili v Ormožu, kjer so v preteklih letih pri prirejanju slovenskih prireditev tesno sodelovali z ljutomersko čitalnico, v času tabora pa so se že lahko pohvalili z delovanjem lastne čitalnice, ustanovljene 16. oktobra 1868, ki se je tudi vključila v organizacijo tabora. O dogajanju na taboru je *Slovenski gospodar* poročal: »Na ormuškem kolodvoru je pozdravil goste taborov odbor in mnogi drugi že navzoči gosti z muziko. [...] Na čitalničnem vrtu so se gosti zbrali in okrepčali pri veseli godbi in pevanju narodnih pesem. Petja so se prav vrlo vdeležili tudi naši vrli slovenski dijaki. [...] Hrvatov iz Varaždina in Varaždinske okolice je prišlo blizo 400 in sicer s prav lepo godbo in krasno zastavo, katero so napravile varaždinske gospe in jo darovale čitalnici ormuški (živele!). Vse društvo je spet z veselo godbo šlo v čitalnico, kot v zbirališče taboritov.«⁴⁰ O prihodu Hrvatov pa so v *Slovenskem narodu* zapisali: »Ko se je približala ura, za katero je bil prihod hervaških bratov napovedan, hitelo je vse iz Ormuža na obrežje motne Drave, kterej so se na hrvaškem obalji res že bližali v dolgi vrsti lepo okinčanih voz translajtanski bratje, v posebno obilnem številu narodni Varaždinci z izvrstno vežbano glasbo.«⁴¹ Ob 16. uri so se iz čitalnice v dolgem sprevedu z veselo godbo in lepimi zastavami odpravili proti prizorišču tabora, nahajajočem se okrog pol ure hoda od Ormoža proti Središču.⁴² O zaključku tabora sta oba časopisa zapisala, da so po zaključenih govorih z zastavami stopili na oder hrvaški in slovenski dijaki ter prav lepo prepevali slovanske pesmi, godle so godbe, ljudstvo pa se je veselo in zadovoljno pogovarjalo o lepem poteku tabora. Zvečer so se spet podali z godbo v čitalnico, kjer je bila vesela družba in »pobratovanje s Hrvati in petju lepih pomenljivih napitnic ni bilo konca ne kraja do pozne noči.«⁴³ Posebnost ormoškega tabora je gotovo združitev hrvaške in slovenske mladine v množični pevski zbor ob zaključku govornega dela in nato še pozno v noč, ki pa ni nenavadno, če vemo, da so številni slovenski učenci iz ormoškega okoliša nadaljevali šolanje prav v Varaždinu, torej so bile vezi med njimi močne ne samo zaradi bližine mesta, ampak tudi prijateljskih stikov.

Zadnji tabor na Štajerskem, ki se ga je kljub deževnemu vremenu udeležilo okoli 8.000 ljudi, je bil na Kapeli. Časopisni podatki o tem taboru so skromni in ne nudijo nobenih informacij o petju ali glasbi nasploh. Ker je prireditev motil dež, je bilo verjetno vse drugo dogajanje (razen političnih govorov) bolj skromno ali pa je celo odpadlo.

³⁹ *Slovenski gospodar*, 13. 5. 1869, 74.

⁴⁰ *Slovenski gospodar*, 12. avgust 1869, 125.

⁴¹ *Slovenski narod*, 12. avgust 1869, 1.

⁴² *Slovenski gospodar*, 12. avgust 1869, 125.

⁴³ *Slovenski gospodar*, 19. avgust 1869, 130.

Tabori na Primorskem

Primorska⁴⁴ je v času taborskega gibanja po izjemno razvejanem in bogatem kulturnem delovanju številnih čitalnic med slovenskimi deželami močno izstopala. V najtežjem položaju so bili istrski Slovenci, saj so bili popolnoma podrejeni italijanskim interesom. V težkih kulturnih in političnih razmerah se je še najuspešneje boril duhovnik in učitelj Franjo Ravnik,⁴⁵ ki je v ospredje svojega delovanja postavil boj za enakopravnost slovenskega jezika v uradih, sodišču in posebej v šoli.⁴⁶ Na Tržaškem, kjer je bilo 31 % prebivalstva slovenskega, je bila ustanovljena prva slovenska narodna čitalnica,⁴⁷ čitalništvo pa se je še posebno močno razvilo na Goriškem, kjer je bilo kar tri četrtine prebivalcev Slovencev. Uvedba ustavnega življenja je enako kot ostalim tudi goriškim Slovincem omogočila oživljanje političnega življenja, ponovno bujenje nacionalne zavesti in pestro društveno življenje. Med najbolj zavzetimi rodoljubi, ki so v šestdesetih letih politično in narodno delovali na Goriškem, je bil Andrej Marušič, katehet na nižji gimnaziji v Gorici, dopisnik, urednik časopisa *Domovina*⁴⁸ in sčasoma eden vodilnih goriških staroslovencev. Za enakopravno rabo slovenskega jezika se je boril tudi deželni poslanec Andrej Winkler, sicer deželni uradnik v Gorici. Posebno mesto v narodnem delovanju na Goriškem pa zavzema dr. Karel Lavrič,⁴⁹ ki je bil najprej odvetnik v Tolminu in kasneje v Ajdovščini. Oba kraja sta z njegovo pomočjo narodnostno oživela, bil je glavni pobudnik za ustanovitev obeh čitalnic, kjer je tudi aktivno sodeloval.⁵⁰

⁴⁴ Območje slovenske Primorske je bilo v času taborskega gibanja razkosano med štiri dežele: Trst z okolico, Goriško, Istro in Kranjsko. Beneški Slovenci so živeli v drugi državi in za njih program zedinjene Slovenije ni bil več izvedljiv, njihove razmere za življenje v novi državi pa so se tudi močno razlikovale od tistih v avstrijskem delu monarhije in jim onemogočale tesnejše stike z matično državo.

⁴⁵ Franjo Ravnik (4. 11. 1832, Smokuč na Gorenjskem–22. 6. 1883, Korte nad Izolo) je bil rojen na Gorenjskem v Smokuču pri Begunjah. Po končanem teološkem študiju je bil kaplan v Brtonigli, nato župnik in učitelj v Kastvu, potem učitelj na koprskem učiteljski, vikar koprške stolnice, od leta 1869 dalje pa nadomestni poslanec v deželnem zboru.

⁴⁶ V tej situaciji se je tudi čitalniško gibanje razvijalo počasi. Prva je bila ustanovljena čitalnica v Jelšanah leta 1867, dve leti zatem v Dekanih, leta 1870 pa sta odprli svoja vrata še čitalnici v Boljuncu in Materiji.

⁴⁷ V Trstu je bila 29. 1. 1861 ustanovljena prva primorska in prva slovenska čitalnica in je v svoje društvo poleg Slovencev povabila še ostale v Trstu živeče Slovence. Opravljala je pomembno vlogo kot središče družabnega in kulturnega življenja tedanjih meščanov slovanskega rodu v Trstu, bil pa je tam tudi zametek političnega in narodnega dela. V njenem okviru so ustanovili pevski zbor, ki ga je prvo leto vodil Čeh Jan Lego, nato Tušek, kasneje Anton Hajdrih. Na besedah so peli ljudske in umetne srbske, hrvaške, češke, poljske ter slovenske pesmi. Glasba je zajemala velik del programa v obliki zborovskega petja ali v obliki plesa in glasbenih vložkov za igre.

⁴⁸ Časopis *Domovina* je izhajal tri leta (od 1867 do 1869) in je bil podoben Bleiweisovim *Novicam*.

⁴⁹ Dr. Karel Lavrič (1. 11. 1818, Prem–3. 3. 1876, Gorica) je študiral pravo v Gradcu in Padovi, kot odvetnik pa deloval v Tolminu in Ajdovščini. Od leta 1870 je bil deželni poslanec v goriškem deželnem zboru. Po prepričanju je bil liberalca in eden aktivnejših mladoslovencev.

⁵⁰ V javnosti je odmevala zlasti njegova borba za uveljavitev slovenskega jezika in upravnem življenju. Glavni temelji za razvoj narodnosti so bili po njegovem mnenju: »slovenska zavednost, svoboda in njene liberalne naprave, deželni zbori, ki naj bi za narod skrbeli in ga vodili, ljudske šole ter narodno petje«. Marušič, 1969, 213. Tem idejam je vestno sledil s svojim delovanjem ter si tako pridobil veliko in globoko naklonjenost goriških Slovencev.

Narodno zavedni goriški intelektualci so bistveno pripomogli k uspešnemu in številnemu razvoju čitalnic, ki so bile med leti 1862 in 1870 ustanovljene v večini goriških mest in trgov, pogoste pa so bile tudi na podeželju.⁵¹ Zaradi želje po učinkovitejšem in bolj usklajenem političnem delu pa so leta 1869 ustanovili politično društvo Soča, »slovensko društvo za brambo narodnih pravic na Goriškem«,⁵² ki si je zadalo nalogo varovati koristi slovenskega naroda, zato se je aktivno vključilo tudi v organizacijo taborov.

Najpomembnejši politični in narodni dogodek na Goriškem leta 1868 je bil gotovo prvi primorski in hkrati tretji slovenski tabor, ki so ga goriški mladoslovenci priredili v Šempasu, kamor je iz štajerske dežele preskočila iskra narodnega zanosa in razvnela goriška srca. O dogajanju na taboru so poročali vsi slovenski časopisi, svoje spomine pa sta zapisala tudi dr. Josip Vošnjak in Ernest Klavžar. Slednji se spominja: »Naposled pride dan, po katerem smo Slovenci toliko hrepeneli [...] Krasno in ginjivo je gledati, kako da se znani in neznani bratje slovenski med seboj pozdravljajo, srčno si v roke segajo in potem trupoma z vihrajočimi zastavami, pevaje narodne pesmi se podajajo na taborišče.«⁵³ Po končanih govorih in prebranih telegramih se je na odru zbralo »kakih 50 pevcev, Solkanskih, Tominskih, Kanalskih, dijaških, iz Razdrtega, Rihenbergga, Dornberga, Prvačine, Komna itd. itd.; peli so *Hej Slavjani*, *Bivali Čehove*, *Ne vdajmo se!* in *Naprej*; dobro izbrane pesmi, ki segajo globoko v domoljubna prsa vsacega Slavjana.«⁵⁴ Enako je poročal dopisnik *Novic*, med pesmimi pa je navedel »*Naprej* in *Hej Slovenci* in mnogo drugih pesem.«⁵⁵ Združene zборе je vodil znani zborovodja Anton Hribar.⁵⁶ Po zaključenem uradnem delu shoda so praznovanje nadaljevali: »Zvečer je bilo razsvetljeno taborišče s baklami, umetelni ogenj je razveseljeval še zbrano ljudstvo, tominski in razdrški pevci so prepevali lepe in krepke slovanske pesmi.«⁵⁷ *Novice* so zapisale, da »veselega prepevanja ni bilo ne konca ne kraja. Duša ponočnega razveseljevanja pa je bil Tominski pevski zbor.«⁵⁸ Šempaški tabor je bil izjemno uspešen in med vsemi primorskimi največji, najpomembnejši, s tematiko in udeležbo pa tudi najbolj vseslovenski. Z navdušenim političnim programom in glasbenim programom množičnega pevskega zbora, ki je povezal primorske pevce, so v ljudeh vzbudili

⁵¹ Do konca leta 1870 je bilo na Goriškem ustanovljenih 20 čitalnic, ki so najprej nastale okoli večjih središč, nato pa je »narodna zavest zahtevala razvoj v najširše plasti slovenskega prebivalstva podeželja«. Marušič, 1969, 17.

⁵² Gabršček, 1932, 130. V osnovalnem odboru so bili: dr. Josip Tonkli, dr. Anton Žigon, Ernest Klavžar, Matija Doljak, Andrej Jeglič, dr. Karel Lavrič in Janez Ličen.

⁵³ Klavžar, 1968, 14.

⁵⁴ Klavžar, 1968, 39.

⁵⁵ *Novice*, 4. 11. 1868, 366.

⁵⁶ Anton Hribar (4. 6. 1839, Zg. Tuhinj pri Kamniku-8. 5. 1887, Gorica), zborovodja in skladatelj, brat p. Angelika Hribarja. Večji del življenja je preživel v Vipavi in Gorici, kjer je vodil zборе in poučeval petje v šoli. Za svoje delo je prejel več priznanj, med drugim odlikovanje (zlati križec) cesarja Franca Jožefa za veličasten pevski sprejem ob njegovem obisku Gorice leta 1882. S svojim zborom je nastopil tudi pred gradom Miramar v Trstu, kjer so z morja cesarju peli pesmi, za kar se mu je le-ta osebno zahvalil. (predavanje *Glasbena družina Hribar iz Zg. Tuhinja*, Janez Močnik, Kamnik, 20. 3. 2009)

⁵⁷ *Slovenski gospodar*, 3. 12. 1868, 1. Prim. *Slovenski narod*, 29. 10. 1868, 1.

⁵⁸ *Novice*, 4. 11. 1868, 366.

željo po nadaljevanju taborskega gibanja. Nad tolminskim pevskim zborom so bili navdušeni tudi Brici, saj so zapisali: »Tominskih pevcev ne moremo pozabiti, ker so tako izvrstno peli, da jih je bilo pravo veselje slišati.«⁵⁹

Zagnani Brici so organizirali tabor v Biljani, saj so želeli med svoje ljudi vnesti navdušenje za narodno delovanje in Brda prebuditi iz spanja. O dogajanju na taboru je zelo izčrpno poročala *Domovina*: »Postavljen je – srečno, redno, svečano postavljen pomenljivi mejnik na meji avstrijsko-italijanski, na meji laško-slovenski! Šest tisoč povzdignjenih rok je priseglo [...] V Brdih je bilo posebno mikavno, videti, kako so se po vseh poteh in stezah vili sprevodi na taborišče; nar slovesnejši je bil vhod vrlih Kviščanov in tistih, ki so se jim pridružili, z domačo bando in tremi zastavami. Igrala je banda popotnice zložene po slovenskih napevih [...] Vseh zastav brez velike taborske je bilo 12, devet iz Briskih vasi, iz drugih krajev smo videli Solkansko, Kanalsko in Tominsko, s katero je bil prišel slavno znani Tom. pevski zbor.«⁶⁰ Po zaključenih govorih je godba zaigrala cesarsko pesem. »Med tem se vstopajo na odru dijaški in drugi pevci in zapojejo narpopred *Husitsko*, potem *Triglav* in potle – se vlije ploha, ki nas je podučila, da žlahtna rastlina, katero smo vsadili, mora biti dobro zalita [...] Imeli so se zvečer zapaliti na taborišči umetni ognji – to je edino, kar nam je dež pokvaril, pa da nismo mogli poslušati godbe in petja.«⁶¹

Tabor v Tolminu, že desetletje narodno prebujenem in kulturno aktivnem trgu, je pripravilo goriško politično društvo *Soča*, udeležili pa so se ga večinoma domačini. Ob zaključku govorov je nastopil »tominski pevski zbor v sokolski obleki in pel prav izvrstno: *Hej Slavjani*, *Husitsko*, *Lepa naša domovina* in še druge prav primerno izbrane narodne pesmi«. ⁶² Tolminski pevski zbor,⁶³ ki je zelo aktivno deloval na širšem Goriškem že od ustanovitve tolminske čitalnice leta 1862, je na tem taboru glede na pisne vire nastopal samostojno brez pomoči drugih, kar ne preseneča, saj so bili tudi udeleženci predvsem iz okolice Tolmina, in ni podatkov, da bi se jim pridružile skupine iz drugih čitalnic.

Tabor v Sežani,⁶⁴ ki je v tem času doživljala gospodarski razcvet, je sledil neposredno tolminskemu. Na taboru so se zbrali člani številnih goriških čitalnic ter drugi goriški, tržaški in istrski rodoljubi, je najobširneje poročal *Slovenski narod*, ki je v uvodu zapisal: »Že pred poldne dospeli so iz daljnega Tomina

⁵⁹ *Domovina*, št. 44, 30. 10. 1869.

⁶⁰ *Domovina*, 30. 4. 1869.

⁶¹ Prav tam.

⁶² *Slovenski narod*, 12. 5. 1870, 2.

⁶³ Z ustanovitvijo tolminske čitalnice, prve na Goriškem, se je začelo kulturno in narodno bogato obdobje goriških Slovencev, Tolmin pa je postal žarišče, od koder se je navdušenje širilo v večje kraje Primorske. K temu je veliko pripomogel čitalniški pevski zbor, ki je pod vodstvom učitelja Jakoba Furlanija prvič nastopil že teden dni po ustanovitvi čitalnice. Furlani je ustanovil tudi godalni kvartet, obe skupini pa vodil do leta 1867, ko ga je zamenjal zborovodja Danijel Fajgelj. O odlikah pevskega zbora so večkrat poročali časopisi, kjer lahko zasledimo tudi številne vesti o nastopih zbora na prireditvah drugih čitalnic.

⁶⁴ V Sežani v času tabora čitalnica verjetno še ni delovala, saj v časopisih zasledimo le vest, da se je v začetku leta 1869 osnovala čitalnica, drugih podatkov pa ni. Delovati naj bi začela šele čez štiri leta. Prim. Marušič: Sežanski tabor 29. maja 1870. leta, v: *Ob stoletnici sežanskega tabora, 1970, 9.*

ondotni pevci v krasni sokolski obleki, rodoljubi iz Gorice, Postojne in Razdrtega. [...] Ob treh bilo je v trgu že vse živo. Voz za vozom drdral je po cesti, ki drži iz Trsta v Sežano; posebno pozornost obudili so proseški in nabrežinski pevci, med njimi gosp. Nabergoj in gosp. Cvek, slednji odličen vodja obeh pevskih zborov. Impozantan bil je prihod tržaških okoličanov in slovenskih Istranov po taktu izvrstne domače glasbe; vse okolične čitalnice, čitalnica boljunška in pasjavaška iz Istre, bile so z društvenimi zastavami v obilnem številu zastopane. Ob štirih začela se je gibati zbrana množica pač nad 6.000 duš, pod senco slovenskih zastav in pri zvoku doneče glasbe proti taborišču.«⁶⁵ *Novice* pa so poročale: »Po končanem taboru zapoje izvrstni tminski pevski zbor, in za njim še več družig, in množica vsa navdušena se vrne v Sežano nazaj, kjer se je začelo rajsko narodno življenje, trajajoče do družega dne. [...] Tabor je očitno koristil mnogo; gibanje je zdaj bolj živahno, ljudstvo bolj zavestno.«⁶⁶ O petju in godbi sta podobno poročala tudi komisar Raimund Viditz in časopis *Jadrnska zarja*.⁶⁷

Istrski Slovenci, ki so se množično udeležili že tabora v Sežani, so med primorskimi Slovenci najbolj potrebovali velik ljudski shod, kjer bi se navzeli narodnega navdušenja, saj je bilo le-to pri njih še precej v povojih. Glede na istrsko politično situacijo drugače tudi ni moglo biti. Duhovnik Franjo Ravnik, ki se je v Istri močno zavzemal za uveljavitev slovenskega jezika in je bil v tem času voditelj slovenskega istrskega narodnega gibanja, je bil pobudnik, glavni organizator in duša taborskega gibanja v slovenski Istri.⁶⁸ Tabor v Kubedu je prebudil istrske Slovence iz političnega mrtvila ter jih spodbudil razumsko in politično, italijanskim nacionalistom pa je več tisoč glava množica pokazala, da se bo slovenski narod boril za svoje pravice. *Novice* so v svojem poročilu zapisale, da so po zaključenih govorih nastopili štirje pevski zbori, »dva domača, s katerima je imel g. učitelj Benko mnogo truda; pevski zbor Boljunske čitalnice, ki je bil obilno zastopan in nas je razveseljeval s svojim krasnim petjem, in pevski zbor Rocoljske čitalnice, ki je z velikim troškom in požrtvovanjem k nam prišel in nam s tem dokazal bratovsko slogo in ljubezen.« Ponovna združitev primorskih pevskih sil je še enkrat ustvarila mogočen videz, napolnila srca s slovensko glasbo in s svojo močjo pripomogla k enotnemu cilju, narodnemu osveščanju istrskih Slovencev, ki so v naslednjih letih organizirano nadaljevali politični boj. Leta 1874 so skupaj s Tržaçani ustanovili politično društvo *Edinost*, nadaljevali pa so tudi z ustanavljanjem čitalnic, pevskih, bralnih idr. društev.

Taborsko gibanje na Primorskem je zaključil hrvaško-slovenski tabor v Kastavu, ki je bil vsebinsko vezan zlasti na probleme istrskih Hrvatov. V virih žal ni vesti o kakršnemkoli spremljajočem kulturnem programu ali udeležbi pevskih zborov.

⁶⁵ Slovenski narod, 4. 6. 1870, 1.

⁶⁶ *Novice*, 8. 6. 1870, 185.

⁶⁷ *Jadrnska zarja*, 5. 6. 1870 in 19. 6. 1870.

⁶⁸ Kramar, 1970, 14.

Primorski tabori predstavljajo v glasbenem smislu višek kulturnega dogajanja celotnega taborskega gibanja, hkrati pa nam precej natančni zapisi o dogajanju nudijo dober vpogled v glasbeno življenje slovenske Primorske ob koncu šestdesetih let 19. stoletja. Množično združevanje pevskih zborov in številni pozitivni odzivi na njihovo petje razkrivajo posebno naklonjenost glasbi, ki se je na Primorskem razkrivala v bistveno večjem obsegu kot v ostalih slovenskih deželah.

Tabori na Kranjskem

Kranjska je bila osrednja slovenska in hkrati edina v celoti slovenska dežela po prebivalstvu, »po deželnozborskih volitvah leta 1867 pa tudi edina, v kateri so bili Slovenci, vsaj kar se tiče organov deželne avtonomije, na oblasti«. ⁶⁹ Obsegala je tri slovenske pokrajine: Gorenjsko, Notranjsko in Dolenjsko. Deželni sedež je bil v Ljubljani, središču slovenstva, kjer so imele sedež slovenske nacionalne institucije, kakor je bila na primer Slovenska Matica, ki je s svojim delom postala pomemben del narodnega gibanja. Kranjska in Ljubljana v času taborskega gibanja nista bili središči aktivne slovenske politike, kakršno so gojili predvsem štajerski in deloma goriški mladoslovenci. Za Kranjsko je značilno staroslovensko jedro, ki je vodilo enako umirjeno in previdno politiko kot slovenski državnozborski poslanci, vsi pa so bili pod močnim vplivom dr. Janeza Bleiweisa in dr. Etbina Coste. Konservativna kulturna politika in medla politična aktivnost sta verjetno izhajali iz sorazmerno ugodnega narodnostnega položaja Kranjcev. Najdejavnija je bila ljubljanska čitalnica, ki je skupaj z ljubljanskim telovadnim društvom *Južni sokol* (kasneje *Sokol*) in leta 1866 ustanovljenim *Dramatičnim društvom* skrbela za širjenje slovenske kulture v Ljubljani, pa tudi drugje po deželi. ⁷⁰

Kranjski rodoljubi so se v taborsko gibanje vključevali previdno in počasi, najprej zgolj v obliki pozdravnih telegramov, ki so jih pošiljali drugim organizatorjem taborov, kasneje tudi s prisotnostjo manjšega števila kranjskih predstavnikov, ki je v letu 1869 končno spodbudila organizacijo štirih kranjskih množičnih shodov, od katerih so bili trije na Notranjskem (na Kalcu, v Cerknici in Vipavi), eden pa v osrednjem delu dežele v Vižmarjah.

Prvi kranjski tabor na Kalcu, ki se je odvijal pri graščini pesnika Miroslava Vilharja, ⁷¹ je udeležence navdušil, kar kažejo tudi časopisna poročila. *Slovenski gospodar* je poročal, da so udeleženci prihajali na tabor z godbo, pevci in prapori,

⁶⁹ Melik, 1969, 65.

⁷⁰ Na Kranjskem so bile do leta 1869 ustanovljene še čitalnice v Šentvidu pri Ljubljani, Kamniku, Škofji Loki, Kranju, Novem mestu, Sodražici, Metliki, Črnomlju, Planini, Postojni, Ilirski Bistrici, Vipavi, Šentvidu pri Vipavi (Podnanosu), Podragi pri Vipavi in Idriji. Velik del dežele je ostal torej čitalniško nepokrit, še posebno če primerjamo število čitalnic in njihovo plodno delo na mnogo manjšem področju Primorske.

⁷¹ Miroslav Vilhar (7. 9. 1818, Planina pri Rakeku–6. 8. 1871, grad Kalec), pesnik, skladatelj, župan Knežaka in deželni poslanec. Študiral je pravo na Dunaju in v Gradcu. Napisal je prvo slovensko spevoigro Jamska Ivanka in številne zborovske skladbe, med katerimi so mnoge ponarodele.

po zaključku pa so se razkropili »v najlepšem redu popevaje lepe naše pesmi, in klicaje si, da bo vsak trdno stal za to, da se dopolne enkrat vendar naše želje.«⁷² Iz časopisnih poročil je razvidno, da so se tabora na Kalcu udeležili tudi pevci in godba, ki so prepevali ter igrali pri prihodu in odhodu s tabora, medtem ko ni nikjer zapisano, ali je taboru sledil še koncert in kateri pevci so se tabora udeležili. Na taboru je kot govornik prvič nastopil Josip Noll,⁷³ ki se je v tej vlogi Slovincem predstavil še na štirih taborih (Vižmarje, Cerknica, Vipava in Žoprače). Bil je vsestranski kulturni delavec in se je ukvarjal z igralsvom, režijo, prevajalstvom, publicistikom ter glasbeno kritiko. V kasnejših letih je še posebej zaslovel kot operni pevec.

Drugi kranjski tabor v Vižmarjah je pripravilo politično društvo *Slovenija* pod vodstvom slovenskih prvakov Bleiweisa ter Coste. Tabor je z izjemno udeležbo 30.000 taboritov, ki so kljub dežju prihajali z vseh koncev slovenskega ozemlja, prekosil vsa pričakovanja. Poleg velikega števila Kranjcev se je tukaj zbralo na stotine udeležencev s Štajerske in Primorske ter tudi iz sosednje Hrvaške. Poskrbljeno je bilo tudi za glasbeno dogajanje, ki je prihod taboritov še dodatno polejšalo in privzdignilo razpoloženje, večje skupine pa so s seboj pripeljale tudi ljudske godce. Iz obširnih poročil vseh treh časopisov v nadaljevanju navajam le dele o glasbenem ozadju tabora: »Glavno zbirališče je bila ljubljanska čitalnica. Tu je prijatelj iskal in tudi večidel našel prijatelja, [...] vsakdo je vedel kaj veselega povedati, vsakdo si je tu dobil nove nade, nove spodbuje in vsem so misel tako rekoč iz srca vzeli pevci, ki so se hitro našli, sprijaznili in brez vaj in poskušenj lepo zbrano zapeli veličastno pesem: *Slovan povsod brate ima* in pa *Lepa naša domovina*, katerim jih je seveda sledilo še mnogo drugih. [...] Društvo *Sokol* je prišel z zastavo in mestno godbo iz svoje telovadnice, pri čitalnici se mu pridruži pevski zbor čitalnični in deputacije raznih čitalnic iz vsega Slovenskega, večidel vse s svojimi zastavami.«⁷⁴ Udeleženi čitalnic naj bi bilo nad trideset.⁷⁵

Sledil je tabor v Cerknici, o katerem so *Novice* zapisale, da je spet pokazal sijajno narodno navdušenost Slovencev na Notranjskem. Iz Ljubljane in ljubljanske okolice je z vlakom prišlo okoli 400 taboritov, spremljala pa jih je vrhniška godba. Po dokončanem taboru so se brali telegrami in dopisi iz številnih slovenskih krajev, »zapeli so pevci na odru narodne pesmi, svirala je tudi godba vmes, da precej časa ostali smo še na priljubljenem nam taborišču. Povzdignjena srca smo zapustili vrle Notranjce, ko je poseben vlak se na odhod oglasil, ki nas je okoli polnoči zopet pripeljal v Ljubljano.«⁷⁶

⁷² Slovenski gospodar, 13. 5. 1869, 74.

⁷³ Josip Noll (13. 11. 1841, Ljubljana–11. 1. 1902, Ljubljana) se je šolal v Ljubljani (gimnazija), na Dunaju (pravo) in v Milanu (petje). Kot operni pevec je nastopal v številnih evropskih prestolnicah, leta 1880 pa se je vrnil v Ljubljano, »kjer si je prizadeval za uspeh slovenske opere«. Kuret, 2005, 31.

⁷⁴ Slovenski narod, 22. 5. 1869, 2.

⁷⁵ Slovenski narod, 27. 5. 1869, 2.

⁷⁶ Novice, 15. 6. 1870, 195.

Dva meseca po cerkniškem taboru so se Kranjci še zadnjič sešli in z množično udeležbo ponovno potrdili svoje zahteve ter pokazali svojo že dodobra prebujeno in utrjeno narodno zavest. Vipava je bila zelo primeren kraj za slovenski shod, saj je bilo tukaj slovenstvo že desetletje aktivno, kar kaže živahno delovanje narodne čitalnice.⁷⁷ Časopisi so poročali o sijaju in narodni navdušenosti, ki ju je dvigalo tudi glasbeno dogajanje. *Novice*, ki so bile najbolj izčrpne, so poročale, da so prihod članov *Sokola* najprej pozdravili fantje iz Razdrtega s slavolokom, zastavo, petjem in streljanjem. V nadaljevanju pa lahko beremo: »Hrepeneče pričakovanje šentviških fantov pevcev, kateri so se pod svojo zastavo zbrali, ni trajalo dolgo časa; kmalu zagrmijo možnarji, in prvi jako okusno okinčani voz planinskih Sokolov pridrdra v vas ter se ustavi. Po malem zajtrku, med katerim se je fantovsko petje s sokolskim vrstilo, zasede *Sokol* zopet »in corpore« vozove, in hajd [...] naprej v Vipavo. [...] Ne daleč pred trgom jih je pričakoval mladi vipavski *Sokol* (32 mož) in deputacija taborskega odbora z godbo.«⁷⁸ Čez nekaj dni so *Novice* poročale takole: »Kraševce [...] zadrževali so na križpoti glavne ceste pod zastavami že zbrani zgornji Vipavci in Pivčani, ki so pričakovali mladega vipavskega *Sokola* in godbe. Čakanje ni trajalo dolgo, kmalu je bil *Sokol* z dvema godbama na zbirališču. Vsestranski občni pozdrav se prijazno izvrši, in vsaka srenja stopi s svojo zastavo v stopalni red. Godba zaglasi *Naprej* in hajd! Celo krdelo se pomiče pod dvanajstimi zastavami proti trgu. Godba obmolkne, a druga prične, tako celo pot do čitalnice.«⁷⁹ Glede na poročila so se tabora udeležili razdrški, šentviški in sokolski pevci,⁸⁰ verjetno pa še pevski zbor vipavske čitalnice, ki sicer ni nikjer omenjen. Glasbeno dogajanje sta popestrili in na splošno dvigali razpoloženje najmanj dve godbi. Pomenljiva je tudi misel poročevalca *Slovenskega naroda*, ki ga je navdušilo petje na taboru: »Tako pa samo še pristavimo, da je narod v ipavskeji dolini in bližnjem Goriškem izvrstno zbujen, da ima skoro vsaka vas krasno zastavo, izurjene pevce, ki pojo najtežje zборе.«⁸¹

Vižmarski tabor, ki se ga je s svojimi pevci udeležilo veliko število čitalnic, je bil najveličastnejši in sploh največji slovenski tabor. Pevski zbori so se pridružili pevcem ljubljanske čitalnice in telovadnega društva *Sokol* ter s petjem pospremili dolg sprevod udeležencev iz Ljubljane do Vižmarij. Slovenske pesmi so ob prihodu in odhodu prepevali še na ostalih treh taborih, medtem ko so imeli pevci

77 Za razvoj slovenskega narodnega in kulturnega življenja v Vipavi se je najbolj trudil tamkajšnji župnik in dekan Jurij Grabrijan (1800–1882), ki je sodeloval tudi pri ustanavljanju čitalnice. V sredini leta 1863 so v Vipavi pripravili prireditev, na kateri je Grabrijan že govoril o obstoju društva, znotraj katerega je verjetno deloval pevski zbor pod Hribarjevim vodstvom. Po Hribarjevem odhodu v Gorico leta 1865 je zbor vodil Janez Goršič. Uradno se je vipavska čitalnica preoblikovala iz vipavske kazine, katere člani so se tako odločili na občnem zboru 18. februarja 1864. V maju istega leta je čitalnica dobila svoj odbor, ki mu je načeloval Grabrijan. Čitalnica je s svojim pevskim zborom 15. avgusta 1865 sodelovala na že veselici ajdovske in tolminske čitalnice.

78 *Novice*, 24. 8. 1870, 272.

79 *Novice*, 31. 8. 1870, 280.

80 Verjetno gre za pevce ljubljanskega Sokola. Dopis razkriva, da je imel tudi Šentvid pri Vipavi svoj moški pevski zbor.

81 *Slovenski narod*, 23. 8. 1870, 3.

po zaključenih govorih na taboru v Cerknici koncert narodnih pesmi. Dogajanje vseh štirih kranjskih taborov je popestrilo igranje najmanj ene godbe.

Tabori na Koroškem

Koroški Slovenci⁸² so od vseh Slovencev v Cislajtaniji živeli v najtežjih pogojih pod močnim nemškim nadvladjem in stalnimi germanističnimi pritiski.⁸³ Zaradi močnih raznarodovalnih in drugih pritiskov so imeli malo možnosti za vključevanje v javno kulturno in politično življenje, zato se je tudi čitalništvo razvijalo počasneje in skromneje kot v ostalih slovenskih deželah. Za tamkajšnji razvoj in razširjenost slovenske kulture ter slovenskega zborovskega petja so v šestdesetih letih 19. stoletja največ naredili slovenski dijaki,⁸⁴ učitelji in bogoslovci, ki so nastopali na javnih prireditvah, ter duhovniki s slovenskimi pridigami, nedeljskimi šolami in spodbujanjem slovenskega cerkvenega petja.⁸⁵ Poleg celovške čitalnice⁸⁶ so na Koroškem v šestdesetih letih 19. stoletja delovale še čitalnice oz. bralna društva v Borovljah, Bekštanju, Libeličah in Železni Kapli.⁸⁷

Vsem pritiskom navkljub je Korošcem uspelo organizirati tri taboro, in sicer v Bistrici pri Pliberku, Žopračah in Zgornjih Buhljah. O dogajanju na bistriškem taboru so poročali tako slovenski kot tudi nekateri nemški in češki časopisi. Obširneje in večkrat je o bistriškem taboru pisal dunajski *Wanderer*, ki je zapisal, da je tabor potekal v miru, in ga označil kot uspeh. »Pravi, da je taboru sledila veselica z glasbo in petjem.«⁸⁸ Slovenski časopisi so poročali o udeležbi instrumentalnih skupin: »V Prevalih nas je čakala narodna glasba pod vodstvom izvrstnega narodnjaka g. Lipolda, uradnika iz Lješe, s krasno slovensko zastavo, in nas sprejela s pesno *Hej Slovani*; ko se pripeljemo v Pliberk, nas že druga glasba iz Velikovca s lepo trobojnico in množica ljudstva pričakuje. [...] Impozantni prihod, ktere ga se je okolo dve tisuč ljudstva udeležilo, se počasno taborišču približava narodna glasba naprej. [...] Po dokončanem taboru se je mnogo brzojavov [...] prečitalo, in ker je dež začel strašno vlivati, je ljudstvo na vse kraje pod streho razletelo, največ jih je v prostorno hišo g. Kravta šlo, kde ste dve glasbi narodne pesmi igrale, in se ljudstvo v najlepšem redu do ranega dneva prav dobro zabavljalo.«⁸⁹ Napovedana godba iz Leš je na taboru s pomočjo

⁸² Dežela Koroška je sredi 19. stoletja štela okoli 330.000 prebivalcev, med katerimi je bilo več kot 100.000 Slovencev, ki so živeli večinoma na podeželju jugovzhodne Koroške, trgi in mesta pa so bili tako kot po drugih slovenskih deželah nemški. Glej: Domej, 2003.

⁸³ Situacija koroških Slovencev je bila še najbolj podobna položaju istrskih Slovencev, ki so se le s težavo borili proti iredentizmu.

⁸⁴ Slovenski dijaki so v šestdesetih letih 19. stoletja ustanovili slovensko dijaško pevsko društvo, ki je nastopalo na raznih družabnih srečanjih in čitalničnih prireditvah.

⁸⁵ Domej, 2003, 9.

⁸⁶ Celovška čitalnica, ustanovljena 1863, je nekaj let predstavljala centralno organizacijo koroških Slovencev in Celovec njihovo kulturno središče, od 1866 do 1872 pa v virih ni poročil o njenem delovanju.

⁸⁷ Mir, 26. mali traven 1913.

⁸⁸ Malle, 1969, 613.

⁸⁹ Slovenski narod, 6. 8. 1870 in 9. 8. 1870.

velikovške godbe dvigala vzdušje, medtem ko o petju pevskih zborov, razen kratke informacije v *Wandererju*, časopisi niso poročali. Omenjeno prepevanje je bilo lahko spontana reakcija navdušenih taboritov ali pa so s petjem na taboru sodelovali slovenski dijaki in učitelji.

Naslednji koroški tabor v Žopračah ni samo ponovil uspeha bistriškega tabora, ampak ga je tako po številu taboritov kot tudi po izjemnem slavju celo presegel. *Das Vaterland* je zapisal, da je bil to za koroške Slovence zelo pomemben dan. Ljudstvo se je zbiralo že dolgo pred začetkom tabora in pri tem pelo domoljubne pesmi.⁹⁰ Dogajanje je popestrila »izvrstna godba, ki nam jo je oskrbel vneti rodoljub, kmet Janežič, brat rajnega gosp. Antona Janežiča. [...] Bilo je tedaj vse židane volje, od konca do kraja, med taborovanjem in po dokončanem taboru noter v pozno noč; in potekel nam je čas tako hitro, da nismo vedeli, kako – zlasti med kratkočasno godbo, veselim petjem (očitno hvalo zato zasluži pevsko društvo iz Ukva) in raznimi napitnicami na slovenske rodoljube in – na Slovenijo.«⁹¹ Podobno je poročal tudi *Slovenski narod*, ki navaja tudi veselo prepevanje slovenskih pesmi že ob prihodu na tabor.⁹² Na največjem koroškem taboru se je glede na časopisna poročila veliko prepevalo tako pred začetkom tabora kot tudi po zaključku govorov. Žal ni podatkov o tem, katere pesmi so pevci izvajali. Ob pevskem društvu iz Ukve so verjetno sodelovali slovenski dijaki in učitelji.

Po enoletnem predahu je društvo *Trdnjava* avgusta 1871 sklicalo še zadnji koroški tabor v Zgornjih Buhljah pri Grabštanju, ki je bil hkrati tudi zadnji slovenski narodni tabor. *Slovenski narod* je o taboru poročal skromneje kot o ostalih taborih, kljub temu pa je navedel njegovo kratko vsebino in nekaj dejstev o dogajanju po zaključenih govorih: »Tabor se je vršil v najlepšem redu. [...] Po taboru smo se med petjem in godbo malo mudili pri hiši gosp. Riznarja, potem pa odšli na postajo Grabštajnsko [...] Tako je bil končan tabor, kterega bi bili nemškutarji radi preprečili, tako smo zopet na novo javno pokazali, da naši koroški bratje še žive in se zavedajo v političnem življenji, da nikakor niso izgubljeni za nas. [...] Omeniti še moramo domoljubnih Lješanov, ki so se tako obilo udeležili in poslali svojo godbo z zastavo [...] Veselega srca kličemo,

⁹⁰ Malle, 1969, 614.

⁹¹ Novice, 5. 10. 1870, 323.

⁹² Slovenski narod, 22. 9. 1870, 1–2.

spominjaje se tabora na Buhlah, lepe koroške dežele in čvrstih ter delavnih bratov: Živel! na mnogaja leta!«⁹³

Skromne vesti nam ne nudijo dovolj podatkov, da bi lahko natančneje predstavili glasbeno dogajanje na taboru. Na vseh treh taborih pa so zagotovo prepevali narodne in domoljubne slovenske pesmi in so igrale godbe.

Vloga instrumentalnih skupin na taborih

V časopisnih poročilih so dopisniki o vseh taborih, razen kapelskega, tolminskega in šempaškega, omenjali sodelovanje instrumentalnih skupin, najpogosteje poimenovanih godba in banda, včasih pa muzika, glasba, narodna muzika, domača glasba in domača banda. Zasedimo tudi različno poimenovanje udeležene skupine v istem sestavku, npr. najprej dopisnik govori o godbi, medtem ko jo v nadaljevanju poimenuje domača glasba. Podatkov, kakšne in katere instrumentalne skupine so bile s temi izrazi mišljene, je zelo malo. Razberemo lahko, da so se taborov udeležile ljubljanska mestna godba, novomeška godba, godbe iz Leš, Velikovca in Varaždina, godba rocoljske čitalnice in godba hrastniških rudarjev. Natančnejših podatkov v raziskanih virih nisem našla. Prav tako so zelo skopa poročila o njihovem glasbenem programu, saj poimensko navajajo le cesarsko pesem oz. himno in *Hej Slovani*, sicer pa je opisano zlasti splošno vzdušje, ki ga je dvigovala tovrstna »vesela« glasba. Da bi podali natančnejšo sliko instrumentalnega dela glasbenega dogajanja na taborih, bi bilo potrebno raziskati delovanje sicer maloštevilnih instrumentalnih skupin v čitalnicah in večjih mestih, kjer so ponekod v tem času že delovale mestne godbe.

Glede na vtise dopisnikov je bila instrumentalna glasba na taborih ne samo prisotna, ampak je pomenila kar pomemben del dogajanja, zlasti v času prihajanja in razhajanja taboritov. Verjetno so bile nekatere instrumentalne skupine pravzaprav manjši ansambli, morda le skupine vaških godcev ali harmonikarji. To vsekakor lahko predvidevamo za žalski tabor, kjer se omenja udeležba kar petih godb, o katerih izvemo samo, da je bila ena od njih hrastniška godba. Pravzaprav je nepredstavljivo, od kod bi prišlo tako veliko število orkestrrov. Poraja se tudi vprašanje o nacionalnosti sodelujočih v omenjenih skupinah. Ali je slovenski narod v tem obdobju že premogel tolikšno število godbenikov ali pa so na pomoč priskočili tujci, morda člani vojaške kapele? Odprta vprašanja nakazujejo možnosti razmeroma bogatega glasbenega življenja in kličejo po dodatni raziskavi primarnih virov.

Vloga pevskih zborov na taborih

Nekoliko natančneje so poročevalci pisali o zborovski glasbi, kar kaže že omenjeno poimensko navajanje pevskih zborov in pesmi. Taborov se je udeležilo

⁹³ Slovenski narod, 10. 8. 1871, 1–2.

razmeroma veliko število pevskih zborov, pevska zbora tolminske čitalnice in ljubljanskega Sokola pa sta bila prisotna celo na štirih shodih.

Poleg zborov, naštetih v tabeli 3, so na taborih verjetno prepevali tudi pevska zbora ljutomerske in vipavske čitalnice, dijaška pevska zbora iz Celovca in Gorice ter koroški bogoslovci.

Tabela 3: Pevski zbori in tabori, ki so se jih udeležili.

PEVSKI ZBOR (PZ)	TABORI
PZ tolminske čitalnice	Šempas, Biljana, Sežana, Tolmin
PZ ljubljanskega Sokola	Ljutomer, Sevnica, Vižmarja, Vipava
PZ iz Rocola	Sežana, Kubed
PZ iz Proseka	Sežana
PZ iz Nabrežine	Sežana
PZ iz Boljunca	Kubed
PZ iz Kubeda (dva zbora)	Kubed
PZ iz Razdrtega	Vipava
PZ iz Šentvida pri Vipavi	Vipava
PZ ajdovske čitalnice	Šempas
PZ ljubljanske čitalnice	Vižmarje
Pevsko društvo Ukva	Žoprače
PZ ormoških dijakov	Ormož
PZ iz Žalca	Žalec

Petje narodnih in domoljubnih skladb, katerih nepopoln seznam lahko sestavimo na podlagi časopisnih poročil, je bilo sestavni del slovenskega taborskega gibanja. Spremljalo je politično dogajanje in s posebno močjo glasbe pomagalo krepiti slovensko narodno zavest.

Tabela 4: Skladbe, ki so bile izvedene na taborih.

NASLOV SKLADBE	PESNIK	SKLADATELJ
Slava Slovincem	Jožef Virk	Dragotin Ivan Huber ⁹⁴
Ne vdajmo se!	Miroslav Vilhar	Miroslav Vilhar
Naprej!	Simon Jenko	Davorin Jenko
Triglav	Martin Semrajc	Jurij Fleišman
Hej Slovenci	Samuel Tomášik	poljski napev
Lepa naša domovina	Anton Mihanović	Josip Runjanin
Slovan	/	Jan Křtitel Knahl
Byvali Čechové	Vaclav Jaromir Picek	Jan Nepomuk Škroup
Husitska	Jan Vlk	Arnošt Bohaboj Tovačovsky

Večino skladb tako slovenskih kot tudi slovanskih avtorjev, o katerih so poročali dopisniki časopisov, so pevski zbori prepevali že pred nastopi na taborih

⁹⁴ D. I. Huber je ustvaril napev, ki ga je Matija Tomc kasneje priredil za štiriglasni mešani zbor.

in jih zasledimo na programih čitalniških básed v vseh slovenskih deželah. Skladbe imajo tipično domoljubno in budniško vsebino, zapisano v preprosti kitični obliki z jasno izraženim narodnim sporočilom. Pesmi čustveno poudarjajo slovenstvo in slovanstvo, domovinsko ljubezen, vero v svobodno življenje naroda in narodno enotnost, odkrito pozivajo k boju za narodne pravice ter spodbujajo k močnejši povezanosti slovanskih narodov, vsebinsko pa sovpadajo z idejami in zahtevami mladoslovencev.

Podobno kot besedila tudi glasbena govorica skladb sledi uresničevanju narodnih idej, zato so skladbe z glasbenega stališča preproste, najpogosteje ustvarjene v dvo- in tridelni pesemski obliki. Napevi so spevni, enostavni, napisani v ljudskem duhu in sledijo preprostosti besedil. Prav tako enostaven je ritem, zapisan v glavnem v tri- in štiričetrtinskem taktovskem načinu ter popestren s pogosto uporabo punktiranih notnih vrednosti. Takšen ritem daje skladbam čvrst in slovesen karakter. Napevi so večinoma podprti s harmonijo glavnih stopenj v homofonem stavku ter občasno uporabo stranskih dominant in še redkeje modulacijami. Pogosto se izmenjujeta enoglasje in štiriglasje, ki poskrbita za pestrejši glasbeni izraz. Skladbe so skoraj vedno pisane za štiriglasen moški zbor.

Ob številčno skromnem seznamu izvajanih slovenskih skladb bi bilo pričakovati, da bo narodno gibanje skladatelje, še posebno tiste, ki so se taborov aktivno udeležili, spodbudilo k ustvarjanju del, nastalih iz taborskih vzgibov in navdušenosti, že prej pa morda tudi skladb, namenjenih izvedbi na taboru. Postavlja se vprašanje, zakaj temu svetlemu obdobju slovenstva skladatelji niso namenili več svojih ustvarjalnih moči. Priprave na večino taborov so sicer potekale hitro in relativno kratek čas, medtem ko so bili nekateri tabori vendarle napovedani že več mesecev vnaprej, zato verjetno časovna stiska ni bila glavni razlog za ustvarjalno neaktivnost. Vsaj dva skladatelja, Miroslav Vilhar in Gustav Ipavec, sta bila tudi aktivno vključena v del organizacije tabora, zato nekoliko preseneča dejstvo, da ju vzhiceno dogajanje ni nagovorilo k ustvarjanju. Morda pa glasbeniki glasbenemu dogajanju niso namenjali posebnega pomena, ker so razmišljali zgolj politično.

Še zanimivejše je dejstvo, da med glasbenimi deli tedanjih skladateljev ni skladb, ki bi neposredno spominjale na te dogodke. Predpostavljam, da so skladbe, ustvarjene na že znana domoljubna besedila (kot npr. Virkovo *Slava Slovencem* in Vilharjevo *Ne vdajmo se*), po zaključku taborskega gibanja nastale tudi kot odmev nanj. Možno je celo, da je spomin na tabore hitro bledele ter so ga prekrili novi politični in družbeni dogodki, zato po zaključku shodov le-tim niso več namenjali svoje pozornosti. Ob vseh porajajočih se vprašanjih pa lahko rečemo, da taborsko gibanje z izjemo Huberjeve *Slava Slovencem* ni pustilo glasbenih del, neposredno vezanih nanj.

Skladbe slovanskega izvora, ki so jih deloma prepevali tudi prevedene v slovenski jezik in so predstavljale del stalnega repertoarja slovenskih pevskih zborov, kažejo na povezanost in mnoge skupne lastnosti slovanskih narodov. Glasbeni izraz teh skladb je bil že nekoliko bolj dodelan, zato so nudile slovenskim skladateljem, zborovodjem, pevcem in poslušalcem tudi zgled za nadaljnji glasbeni razvoj.

Naštete slovenske zborovske skladbe so pevski zbori prepevali še v naslednjih desetletjih, skladba *Naprej* pa je postala celo slovenska himna. Tudi skladbi *Hej Slovenci* in *Lepa naša domovina* sta kasneje postali uradni himni slovanskih narodov, medtem ko so skladbe drugih slovanskih avtorjev pri slovenskih zborih počasi izgubljale svoj pomen na račun vedno bogatejše slovenske zborovske ustvarjalnosti, ki je pripomogla k postopnemu dvigu kvalitete izvajanja ter omogočala izvajalcem in poslušalcem vedno globljo in širšo glasbeno razgledanost.

Številčna udeležba na taborih je bila ključnega pomena in zagotovilo za uspeh političnih shodov. Množice Slovencev je družila narodna enotnost, ki se je zaradi različnih dejavnikov še povečevala. Ohranjeni spomini in časopisni članki jasno razkrivajo pozitivna čustva, prevevajoča narod, saj zapisi govorijo o veselju, navdušenju, sreči in prevzetosti tako ob nastopih govornikov, posredovanju telegramov in pozdravov kot tudi ob igranju godb, nastopih pevskih zborov ter skupnem petju narodnih pesmi. S tem so se politični shodi prelevili v kulturne in družabne dogodke, ki so še močnejše pritegnili množico k sodelovanju in budili v njej narodnega duha.

Zborovska glasba, s svojim ljudskim tonom zelo primerno izbrana za narodne shode, je bila v primerjavi z instrumentalno glasbo obogatena z literarnim elementom, ki je vseboval domoljubna sporočila, vzbujajoča občutke pripadnosti narodu, in želje po dosegu višjih narodnih ciljev. Občutja posameznikov so bila glede na subjektivno doživljanje in sprejemanje določene glasbe različno intenzivna, vendar so se s pomočjo ostalih dejavnikov množice še dodatno okrepila. Petje je množico povezovalo in radostilo, obenem pa sprožalo ugodje in razvoj pozitivnih čustev.

Ob emocionalnem vplivu sta imeli tako instrumentalna kot vokalna glasba v taborskem gibanju pomembno družabno vlogo. Z radostnim in čvrstim karakterjem sta ljudi razveseljevali in hkrati popestrili dolgotrajne, za marsikoga celo monotone politične govore. Glasba je udeležence spremljala na poti na tabor in domov, koncertne izvedbe so dopolnjevale govorne dele taborov, bila pa je tudi pomemben del druženja taboritov, ki so se zbirali že več ur pred začetkom shoda in se po zaključenem uradnem delu zadrževali še pozno v noč. Za ta del druženja je bilo z glasbenega stališča značilno predvsem petje slovenskih narodnih pesmi in igranje godb. Takšna družabna srečanja udeležencev so bila

pravzaprav značilna za vse slovenske tabore, izjemo predstavljajo le tisti, kjer je taborite močan dež prepodil domov takoj po zaključenih govorih.

Narodni tabori so imeli tudi pomembno vzgojno-izobraževalno vlogo, saj so bili udeleženci deležni klene slovenske besede, poleg razgrnitve političnih in gospodarskih problemov slovenskega naroda pa so govorili vsebovali še številna zgodovinska dejstva in obravnavali posamezna druga življenjska področja. Prav tako je vzgojno-izobraževalno vplivala zborovska glasba, še posebej koncerti pevskih zborov, ob katerih so lahko udeleženci spoznavali slovensko in slovansko glasbeno literaturo, se seznanili z delom pevskih zborov in njihovim načinom petja ter v pogovorih izmenjali svoje poglede na glasbeno kulturo in zborovske izkušnje. Nastopi pevskih zborov so marsikje zbudili željo po petju, novem ustanavljanju čitalnic in pevskih društev ter morda pripomogli tudi k dvigu kvalitete petja že obstoječih zborov, vsekakor pa so pomenili poživitev in nov delovni zagon sodelujočim pevcem.

Sinteza vseh vplivov taborskega gibanja, političnih in kulturnih, jasno kaže, da so tabori v ljudeh močno predramili in okrepili narodno zavest ter pomembno vplivali na oblikovanje slovenske narodne identitete. Poleg tega je taborsko gibanje verjetno največ pripomoglo k močni krepitvi kulturnega delovanja Slovencev. Posamezni tabori so imeli najbolj neposreden in očitni vpliv na ustanovitev številnih novih čitalnic (Žalec, Ormož, Rojan, Barkovlje, Sv. Ivan, Opčine, Rocol, Škedenj, Nabrežina, Boljunec, Podnanos, Sežana, Prvačina, Štanjel itd.) ter njihovih pevskih zborov. Vzporedno z njimi se je v naslednjih desetletjih razcvetelo zborovsko petje v delavskih pevskih društvih, za nadaljnji razvoj slovenske glasbe pa je izjemnega pomena ustanovitev Glasbene matice leta 1872, ki je med drugim z načrtnim glasbenim izobraževanjem poskrbela za prve doma šolane glasbenike. Taborsko gibanje je na ta razvoj vplivalo le posredno, in sicer tako da je v ljudeh vžgalo močan plamen slovenstva, ki ni več ugasnil, ampak se je hitro širil in ljudi gnal k vedno novemu kulturnemu udejstvovanju tako na nacionalni kot tudi mednarodni ravni.

Sklep

Taborsko gibanje so zgodovinarji Josip Mal, Ferdo Gestrin in Vasilij Melik označili kot val, ki je splošno zahtevo po narodni enakopravnosti ponesel med najširše plasti prebivalstva, kot šolo državljanskih in narodnih pravic, kot izjemno pogumno in tvegano dejanje slovenskega naroda ter obdobje intenzivnega političnega zorenja. Povsem suvereno pa lahko ocenimo, da je bilo obdobje taborov tudi obdobje intenzivnega kulturnega zorenja, v katerem se je slovenska glasba razvijala in širila med ljudmi z vso močjo ter nanje vplivala tako narodno prebudno in emocionalno kot vzgojno-izobraževalno. Hkrati so izvajalci in poslušalci vplivali na njen nadaljnji razvoj. Dobo taborskega gibanja lahko z vidika slovenske glasbene zgodovine označimo kot posebno pomembno obdobje, saj je s svojim vplivom seglo daleč preko pomena družabne funkcije. Če tej dobi

dodamo še prvo obdobje čitalništva, s katerim je pravzaprav nerazdružljivo povezana, dobimo eno pomembnejših in svetlih obdobj, ki samo po sebi ni prineslo vrhunskih glasbenih dosežkov, je pa omogočilo, da je slovenski narod v nadaljnjem razvoju prišel do njih.

Množičnost združenih pevskih zborov, ki je Slovence z izjemno močjo navduševala v času taborov, se je tudi v kasnejših obdobjih, polnih preizkušenj, izkazala kot priljubljena oblika glasbenega druženja in izpovedovanja čustev. Obdržala se je vse do današnjih dni, saj se pevski zbori še vedno z velikim veseljem in radostnim pričakovanjem udeležujejo različnih pevskih srečanj. Ta so za razliko od taborskih srečanj predvsem kulturne narave, še vedno pa na pevce vplivajo tako emocionalno, socialno kot vzgojno-izobraževalno. Slovenska zborovska pesem je povezovala, povezuje in bo povezovala slovenski narod, dokler bo prisotna med ljudmi. S svojo veliko izrazno močjo bo zagotovo še v prihodnje vplivala na nadaljnje oblikovanje narodne identitete, ki dobiva v novem času vedno nove razsežnosti.

Literatura:

- Domej, T. (2003): *Taborsko gibanje na Koroškem in šolstvo*, v: *Zbornik Janka Pleterškega*, Založba ZRC, Ljubljana.
- Drobne, J. (1997): *Janez Miklošič*, diplomska naloga, Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, Ljubljana.
- Druzovič, H. (1924): *Zgodovina slovenskega petja v Mariboru*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik XIX.
- Gabršček, A. (1932): *Goriški Slovenci I.*, Samozaložba, Ljubljana.
- Govekar Okoliš, M. (2002): *Vpliv izobraževanja na prebujanje nacionalne identitete v 19. stoletju*, v: *Andragoška spoznanja*, letnik 8, št. 1.
- Klavžar, E. (1968): *Tabor pri Šempasu*, anastatični ponatis, Nova Gorica.
- Kramar, J. (1970): *Prvi tabor v slovenski Istri*, v: *Delo*, št. 248.
- Kuret, P. (2005): *Sto slovenskih opernih zvezd*, Prešernova družba, Ljubljana.
- Malle, A. (1969): *Tabori na Koroškem*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 5. letnik, Založba Obzorja Maribor.
- Marušič, B. (1969): *Razvoj političnega življenja goriških Slovencev od uvedbe ustavnega življenja do prvega političnega razkola*, v: *Zgodovinski časopis*, letnik XXIII, zv. 1–2 in 3–4.
- Melik, V. (1969): *Nekaj značilnosti razvoja na Kranjskem 1867–1871*, v: *Zgodovinski časopis*, letnik XXIII, zv. 1–2.
- Ob stoletnici sežanskega tabora 1870–1970*, Sežana, 1970.
- Prijatelj, I. (1955–1985): *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.

- Ratiznojnik, A. (2003): *Čitalnica v Ljutomeru 1868–1914*, v: *Kronika*, letnik 51, št. 1.
- Rojs, M. (1991): *Vloga ljubomerske čitalnice pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti*, v: *Kronika*, letnik 39, št. 1–2.
- Šarec, V. (2010): *Vloga zborovske glasbe v taborskem gibanju v 19. stoletju in njen vpliv na narodno identiteto Slovencev*, doktorska disertacija, Akademija za glasbo, Ljubljana.
- Vošnjak, J. (1869): *Slovenski tabori: za prosto slovensko ljudstvo*, Slovensko politično društvo, Maribor.
- Vošnjak, J. (1906): *Spomini*, Slovenska matica, Ljubljana.
- Vrbnjak, V. (1968): *Prvi slovenski tabor v Ljutomeru*, v: *Svet med Muro in Dravo*, Založba Obzorja, Maribor.
- Vrečer, R. (1959): *Kako je bilo pred devetdesetimi leti*, v: *Savinjski zbornik*, Celje.